

Alle lande i Norden bliver nu samlet som medlemmer af NATO's forsvarssamarbejde

Hvad vil dette betyde for det nordiske samarbejde på andre områder?

*Af Preben Melander *)*

1. Nogle vigtige geopolitiske udviklingstendenser som baggrund for at forstå Sveriges og Finlands forsvarspolitik

Siden 1945 har det ofte været diskuteret, om de skandinaviske lande kunne arbejde tættere sammen både politisk, militært, økonomisk og kulturelt. Nordisk Råd har her været et naturligt forum for disse drøftelser, men de har ikke ført til nævneværdige resultater. Dette skyldes bl.a., at det nordiske samarbejde har været tildelt få ressourcer og ofte har været placeret som en bifunktion til andet ressortområde.

Da Atlantpagten blev oprettet i 1949, blev Danmark og Norge medlemmer, medens Sverige og Finland valgte stå uden for som neutrale ikke-medlemmer. Sverige havde i 300 år ført en neutralistisk udenrigspolitik og havde holdt sig udenfor militære alliancer. Finland var dengang politisk bundet af den såkaldte "venskabspagt" med Sovjetunionen og måtte derfor holde lav profil. De to lande mente også, at man ved et NATO-medlemskab ville kunne øge konfliktniveauet i Østersøen og Østeuropa.

Efter den kolde krig og Sovjetunionens opløsning ændredes de politiske, europæiske strukturer sig på mange områder. En række lande, som efter krigen var blevet tvunget ind i Warszawapagten, valgte nu at blive medlem af NATO. Det var Polen, Østtyskland, Letland, Litauen, Estland, Albanien, Ungarn, Rumænien og Bulgarien. Sverige og Finland valgte her af økonomiske grunde allerede i 1995 at blive medlem af EU, men forblev uden for NATO.

*) Preben Melander er professor emeritus og ansvarshavende redaktør for Samfundslederskab i Skandinavien.

Efter Murens fald i 1989 troede man overalt i Europa på fred og samarbejde på tværs af Øst og Vest. Der opstod her en udbredt optimistisk tro på, at samhandel på tværs af Rusland og Vesten ville kunne mobilisere en mere fredelig verdensorden. Den kendte amerikanske filosof og politolog Francis Fukuyama bidrog i 1995 med bogen "The End Of History And The Last Man" til den nye forståelse af den globale samtidsudvikling.

2. Den fredelige udvikling udnyttede Putin til at styrke sin militære magtposition og realisere sine imperiedrømme

Fra Putins magtovertagelse i 2000 og indtil ca. 2010 var verden således præget af en tro på samarbejde og fred. Det var i den periode, hvor der blev indgået aftaler om køb af gas og olie fra Rusland, og hvor Putin holdt tale i Berlin på tysk om det nye samarbejde mellem Vesten og Rusland. En række NATO-lande heriblandt Tyskland, Italien, Holland og Danmark m.fl. valgte godtroende at købe olie og gas af Rusland, men blev derved bundet til at finansiere Ruslands nye storstilede oprustning. Denne energifhængighed har i høj grad skabt mulighed for Putins start af sin angrebskrig mod Ukraine. Der vil gå mange år, før Europa vil være helt uafhængig af Ruslands energileverancer.

3. Putin viste sig i stedet at være en farlig despot og brutal krigsforbryder

Der har siden 2010 været flere synlige beviser på, at Putin havde andre aggressive hensigter end at samarbejde med Vesten og sine nære naboer. Han viste sig at være en kynisk, magtbegærlig og aggressiv diktator, som havde store globale imperieplaner. Han prøvede først gennem trusler at tilbagerulle NATO's udvidelser i Østeuropa og truede sine naboer mod at indgå aftaler med NATO. På samme måde blev Sverige og Finland presset til at holde sig uden for NATO. Men hele denne militære strategi endte i en fiasko for Putin.

Den fredelige samhandels- og samarbejdsperiode stoppede brat den 24. februar 2022, da Putin startede sin brutale angrebskrig mod Ukraine. Han havde regnet med, at Ukraine ville overgive sig og kollapse efter få dages blitzkrig. Men det gik ikke i opfyldelse - tværtimod. Vesten har organiseret en samlet modstand mod Putins krig med deltagelse af hele Vesten samlet i NATO og EU. Putin undervurderede Ukraines forsvarsvilje og kampmoral og Vestens sammenhold og fælles beslutningskraft om at støtte Ukraine med våben og kapital. Nu står Putin med en udmattelseskrig, som han ikke kan vinde, men som han heller ikke har råd til at tabe. Derfor vil krigen fortsætte i lang tid uden en afklaring og med store tab for begge sider.

4. Det geopolitiske verdensbillede har ændret sig på kort tid

Den frie verden med Europa og USA i spidsen har sammen vendt sig mod Ruslands krig og støtter nu Ukraine med våben og kapital. De vestlige demokratier har samtidigt organiseret omfattende

økonomiske og politiske sanktioner mod Rusland med det formål at stoppe Ruslands fortsatte muligheder for at føre krigen videre i Europa.

Krigens forløb har på mange måder overrasket Vestens militære analytikere, for Ruslands krigsindsats har fra starten været præget af en utrolig og uventet ineffektivitet som følge af et svagt hierarkisk lederskab, en dårlig logistikhåndtering, en ringe kampmoral og en uforberedt og misinformeret hær. Meget tyder på, at Putin efter 100 dages krigsindsats har måttet opgive at realisere sine politiske og militære mål om at ville besætte hele Ukraine og fjerne dets ledelse i Kyiv. Rusland har lidt store tab af soldater og materiel og vil for en tid ikke være i stand til at udvide krigen udover den østlige del af Ukraine i Donbas-regionen. Denne del af krigen har nu været i gang i over 6 år med støtte fra russiske separatister, men uden at Rusland har opnået afgørende resultater. Denne udvikling har dog skabt en farlig situation, fordi en presset og utilregnelig Putin med verdens største atommagt kan være foranlediget til at bruge kraftigere våben og være udfordret til at starte en 3. verdenskrig. Helt i modstrid med Putins oprindelige ambitioner har krigen fået Vesten til at samle sig om at styrke sit fællesforsvar, øge sine forsvarsudgifter betydeligt og revidere sine strategiske samarbejdsrelationer. Putin har således opnået det stik modsatte af sine oprindelige hensigter om at splitte NATO og styrke sin egen position og eftermæle. Rusland vil ende med at blive en svækket nation efter krigen med Ukraine og Vesten. Dette gælder såvel økonomisk, militært og politisk.

På denne baggrund har Sverige og Finland taget sin neutralitetspolitik og sine politiske samarbejdsrelationer op til revision. Dette er sket på trods af Putins trusler om repressalier. Ingen tror dog på, at Rusland har kræfter til at gøre noget reelt som modspil til den nordiske udvidelse af NATO. Dette skyldes bl.a., at USA, England og NATO har lovet at støtte de nye medlemslande militært i en overgangsperiode, indtil optagelsen i NATO er blevet en politisk realitet.

5. Sverige og Finland har formelt meldt sig ind i NATO

Set over de sidste 10 år har Sverige og Finland set i lyset af Ruslands oprustning og aggressioner successivt nærmet sig et forsvarspolitisk samarbejde med NATO. Der har her været etableret en række samarbejdsrelationer mellem de nordiske lande i form af fælles øvelser, koordinerede indkøb af materiel etc. Norge og Danmark har set en fordel ved at knytte de to andre nordiske lande til NATO. Indtil 2021 har dette dog ikke resulteret i egentlige forsvarsaftaler.

Sverige og Finland har valgt at koordinere sine tilmeldinger til NATO, som nu er effektueret medio maj 2022. Finlands præsident, som fra den tidligere fredsperiode har en personlig relation til Putin, har valgt personligt at orientere Putin om Finlands beslutning. Dette har blot resulteret i en russisk konstatering af, at denne beslutning ikke ses med positive øjne af Rusland. Men man forventer dog, at russerne vil svare igen med at true med fjendtlige overflyvninger af svensk og finsk territorium.

Tilmeldingerne skal nu godkendes af alle NATO's medlemmer. Her har alene Tyrkiet gjort indsigelser mod Sveriges medlemskab, fordi Sverige ifølge Erdogan har etableret gode relationer til kurdiske stat i Syrien. Det vil Erdogan nu forsøge at udnytte for at opnå indenrigspolitiske fordele ved at stille krav om indrømmelser fra Sverige, USA og NATO. Man forventer dog, at Tyrkiets modstand mod Sveriges NATO-medlemskab kan forhandles på plads inden for en overskuelig tid.

6. Hvad betyder Sveriges og Finlands NATO-medlemskab for det nordiske politiske samarbejde?

Vi ser i Norden med stor tilfredshed på udvidelsen af NATO med Sverige og Finland. De fleste i Danmark og Norge ser beslutningen som en styrkelse af Nordens fællesskab og sammenhængskraft og en god anledning til et øget socialt og kulturelt samarbejde. Når Sverige og Finland på nuværende tidspunkt har valgt at blive medlem af NATO, er det primært begrundet i Ruslands aggressivitet i nærområdet i Østersøen og den Botniske bugt. Rusland har flere gange markeret sig kritisk over de skandinaviske landes tilknytning til NATO. Så motivet til ansøgningen har klart været politisk og militært begrundet og i, at man som naboer til Rusland ikke tør stå alene i en konfrontation med Rusland. Man vil gerne være beskyttet af NATO's musketer-ed, hvorefter et fjendtligt angreb på et medlem indebærer et angreb på hele forsvarsalliancen. Derudover vil man gerne være beskyttet af NATO's og især USA's atomslagstyrke, som Rusland har stor respekt for.

Rusland har flere gange truet de nordiske lande med repressalier, hvis man øgede det militære samarbejde med NATO. Også Danmark har fået trusler fra Rusland, hvis vi af sikkerhedsmæssige grunde indgik et forsvarssamarbejde med NATO ved f.eks. at placere amerikanske våben og tropper på Bornholm. Dette er nu sket i forbindelse med en stor NATO-øvelse omkring Østersøen i 2022. Det er derfor ikke helt tilfældigt, at Norden har indgået et tættere samarbejde med NATO, nu hvor Rusland er belastet af krigen i Ukraine.

7. Konsekvenserne af det skandinaviske kulturelle samarbejde mellem Sverige, Finland, Norge og Danmark

Et øget forsvarssamarbejde mellem de nordiske lande betyder en vigtig geopolitisk styrkelse for Vesten og vil sende et stærkt signal til de tiltagende autokratiske bevægelser i hele verden. De fire nordiske lande står i toppen på verdens frihedsindeks "Freedom House", som de mest frie og demokratiske lande i verden.

Man kan derudover håbe, at det fremtidige skandinaviske samarbejde med NATO med tiden også vil kunne konsolidere og smitte af på det tværgående økonomiske, sociale og kulturelle samarbejde mellem de nordiske lande. Der eksisterer i dag en række bilaterale erhvervspolitiske og kulturelle samarbejder mellem landene. De er primært skabt på lokale initiativer og er ofte startet af enkeltpersoner og ildsjæle med særlige faglige og personlige interesser. F.eks. kan nævnes initiativer

til at udbrede den skandinaviske ledelsestænkning gennem fælles faglige konferencer og uddannelsesaktiviteter og gennem fælles publicering om nordiske forhold inden for ledelsesfeltet. Disse kulturelle samarbejder vil med fordel kunne styrkes og udvikles gennem øget politisk støtte til brugen og udbredelsen af de nordiske sprog på tværs af landene. Et sådant sprogsamarbejde var for tyve år siden sikret ved, at de nordiske sprog indgik som en fast del af folkeskolernes pensum. Men denne sprogudveksling er nu ophørt og erstattet af øget engelsk undervisning.

Vi ser i dag også en tendens til, at vi i Norden i stigende grad bruger engelsk i den daglige kommunikation på tværs af landene i stedet for at gøre brug af de nært beslægtede nordiske sprog. Det skyldes et politisk ønske om at kunne bidrage til at være en del af den tiltagende globaliseringsmode. Dette har dog uheldige konsekvenser, idet en øget meriterende publicering i f.eks. engelske tidsskrifter indebærer, at man må give afkald på eller nedprioritere værdien af at udvikle og styrke det nordiske faglige samarbejde. Det vil jo være svært at realisere en nordisk kulturspredning gennem engelske medier, som er præget af et helt andet menneske-, samfunds-, ledelses- og kultursyn end det nordiske.

Norden udgør i dag et stort sprogområde i sig selv, og det burde derfor være en oplagt samfundsrelevant videnuudvekslingsopgave at styrke og prioritere denne sprogudvikling med relevant samfundsskabende viden.

Nærværende tidsskrift "Samfundslederskab i Skandinavien" udkommer i dag i hele Skandinavien og skrevet på skandinavisk. Formålet har altid været at styrke den nordiske lederskabsudvikling på tværs af landene. De fleste artikler er dog stadig skrevet på dansk, nogle på norsk og kun relative få på svensk. Derfor efterlyser vi en debat om, hvordan vi i fremtiden kan øge antallet af norske og svenske publikationer her i tidsskriftet. Det vil kræve en øget intens faglig kommunikation mellem landene. Det vil også nødvendiggøre en mere intens fælles nordisk debat om at styrke den nordiske identitetsudvikling og sprog anvendelse gennem fælles faglige aktiviteter.

Til allersidst vil vi tage afsæt i en relevant aktuel case, nemlig at det mest synlige skandinaviske fællesprojekt flyselskabet SAS er truet af en alvorlig økonomisk krise udefra, bl.a. som følge af corona-eftervirkningerne. Først trak Norge sig ud af fællesskabet. Dernæst smækkede Sverige penge-kassen, der skulle sikre SAS' overlevelse, i, og nu overvejer det danske Folketing, om SAS kan reddes på målstregen. Nordens samarbejde omkring SAS har altid været præget af modstridende interesser og forskellige arbejdskulturer. Det samme gælder forhåbentligt ikke det tværgående kulturelle og sproglige arbejde. Det nordiske sprogfællesskab burde også kunne udvikle sig inde fra mobiliseret af mange års kulturelle og menneskelige relationer og ikke kun styret af globale politiske interesser og modetendenser. Tiden vil vise, om den nordiske identitet, den fælles samskabelse og

det nødvendige åndsfællesskab kan styrkes fremover i en globaliseret, politisk splittet og mere usikker verden.